

QISHLOQ XO'JALIGIDA IXTISOSLASHGAN KLASTERLARNI SHAKLLANTIRISH: TAJRIBALAR, NATIJALAR VA INNOVATSION YONDASHUVLAR

Respublika ilmiy-amaliy anjumani

2021 yil 30 noyabr

Buxoro – 2021

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIV VA O‘RTA MAXSUS TA‘LIM VAZIRLIGI
BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI
IQTISODIYOT VA TURIZM FAKULTETI
“IQTISODIYOT” KAFEDRASI

QISHLOQ XO‘JALIGIDA IXTISOSLASHGAN KLASTERLARNI
SHAKLLANTIRISH: TAJRIBALAR, NATIJALAR VA INNOVATSION
YONDASHUVLAR
Respublika ilmiy-amaliy anjumani
MATERIALLAR TO‘PLAMI
2021 yil 30 noyabr

"ФОРМИРОВАНИЕ СПЕЦИАЛИЗИРОВАННЫХ КЛАСТЕРОВ В
СЕЛЬСКОМ ХОЗЯЙСТВЕ: ЭКСПЕРИМЕНТЫ, РЕЗУЛЬТАТЫ И
ИННОВАЦИОННЫЕ ПОДХОДЫ"
СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
Республиканской научно-практической конференции
30 ноября 2021 года

«Durdona» nashriyoti
Buxoro – 2021

УДК: 631.1:339.13(575.1)

Qishloq xo'jaligida ixtisoslashgan klasterlarni shakllantirish: tajribalar, natijalar va innovatsion yondashuvlar. Respublika ilmiy-amaliy anjumani materiallari. 2021 yil 30 noyabr: - Buxoro : "Sadriiddin Salim Buxoriy" Durdona nashriyoti, 2021.-272 b.

Dasturiy qo'mita: i.f.d. prof., O.X. Xamidov, DSc, dots, O.S. Qahhorov, i.f.d. prof, B.N. Navro'z-Zoda, i.f.n.,dots., D.Sh. Yavmutov, i.f.f.d. PhD, A.J. Abdulloyev i.f.n., dots. M.A. Oripov, i.f.n., dots., A.T. Jo'rayev, i.f.n., dots., N.S. Ibragimov, t.f.n. dots. G.Z. Zaripov

Tashkiliy qo'mita: DSc, dots, O.S. Qahhorov, i.f.f.d. PhD, A.J. Abdulloyev i.f.n., dots. M.A. Oripov, O',U, Rashidov, t.f.n. dots. G.Z. Zaripov, i.f.n.,dots., D.Sh. Yavmutov, katta o'qituvchilar: S.S. Davlatov, A.D. Qudratov, N.F. Odinayeva.

“Qishloq xo'jaligida klaster tizimini rivojlantirish: tajribalar, natijalar va innovatsion yunalishlar” mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy anjumani to'plamiga yetakchi olimlar, professor-o'qituvchilar, katta ilmiy xodim-izlanuvchilar, mustaqil izlanuvchilar ilmiy tadqiqot ishlari doirasida ilmiy maqolalari va ma'ruza tezislari kiritilgan. Mazkur anjuman qishloq xo'jaligida klasterni rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlarini aniqlash, klasterlar faoliyatini tashkil qilish va rivojlantirishning huquqiy – me'yoriy asoslarini takomillashtirish, Klaster tizimida fermer xo'jaliklarini samarali va barqaror faoliyat ko'rsatishini ta'minlash yo'llarini aniqlash maqsadida Buxoro davlat universitetining Iqtisodiyot va turizm fakulteti “Iqtisodiyot” kafedrasida anjuman materiallari to'planib nashr etilgan.

To'plam i.f.f.d. PhD, A.J. Abdulloyev umumiy tahriri ostida chop etildi.

To'plam Buxoro davlat universiteti ilmiy-texnikaviy kengashi tomonidan chop etishga tavsiya etilgan.

Taqrizchilar:

1. Azimov B – Buxoro muxandislik texnologiya instituti dotsenti, i.f.n.
2. Xo'jaqulov X.D. – Toshkent moliya instituti professori, i.f.d.

Mazkur to'plamga kiritilgan ilmiy ishlar va g'oyalar mazmuni, undagi statistik ma'lumotlar, sanalarning aniqligiga hamda tanqidiy fikr-mulohazalarga mualliflarning shaxsan o'zlari mas'uldirlar.

агросаноат бренди (7та фирма-магазинлар ва 40та фермерлар билан бирга), Вологда областида “Биотехнология” кластери (ОАО “ФосАГРО” билан бирга) ва б. регионларда шу каби замонавий агрокластерларни барпо этиш жараёни анча жадаллашди.

Кластерлар Буюк Британия, Голландия, Германия, АҚШ, Дания, Франция, Италия, Финляндия, Ҳиндистонда яхши ривожланган. Дания, Финляндия, Швеция саноатини кластерлар тўла эгаллаган.

Кластер тузилмалари Швейцария, Австрия, Италия, Дания, Ҳиндистон, Корея, Покистон, Хитой, ва Туркия давлатлари энгил саноатида, Германияда кимё ва машинасозлик, Францияда озиқ-овқат ва косметика саноатларида муваффақиятли ишламоқда.

Кластерларни шакллантириш жараёни Жануби-Шарқий Осиё, Хитой, Сингапур, Япония, ва бошқа мамлакатларда фаоллашиб бормоқда.

Масалан, Германияда яқин вақтгача минтақавий кластерлар ривожланиши давлат аралашувисиз кечар эди. Бироқ 2003 йилда ҳукумат кластер ташаббусларига жиддий эътибор қаратди. Бу, биринчи навбатда, юқори технологияли соҳаларни лойиҳалашда амалга оширилди. Давлат нафақат маҳаллий, балки бошқа манбалар ҳисобидан саноат ва илмий марказлар куч-ғайратини бирлаштиришни кўзда тутмоқда.

Шундай қилиб, хорижий ва маҳаллий тадқиқотчиларнинг таҳлилларида “кластер” тушунчасига қуйидаги таърифлар берилган:

- кластер-битта соҳага бирлашган ва бир-бири билан узвий алоқа бўлган корхоналар гуруҳи.

- кластер – битта географик ҳудудда жойлашган ва битта тармоқни ташкил қиладиган корхоналар гуруҳи.

- кластер – махсус соҳалар бўйича битта географик ҳудудда фаолият юритаётган, бир-бири билан боғлиқ бўлган ва бир-бирини тўлдирувчи компаниялар, институтлар гуруҳи.

- кластер – горизонтал ва вертикал равишда функционал боғлиқ бўлган корхоналар гуруҳи.

- кластер – жамоавий, хусусий ва ярим жамоавий кўринишда бир-бири билан боғлиқ ва ўзаро бир-бири тўлдирувчи корхоналар, тадқиқот ва ривожланиш институтлари гуруҳи.

- кластер – тижорат ва нотижорат ташкилотлари гуруҳи, бўлиб, у гуруҳда фаолият юритаётган ҳар бир корхонаниг рақобатбардошлигини таъминлашга хизмат қилади.

- кластер – ҳудудий концентрациялашувга асосланган ва технолгик занжирга боғланган товар ва хом ашё етказиб берувчилар, асосий ишлаб чиқарувчиларни бирлаштирган индустрлашган мажмуа.

YASHIL LOGISTIKA

Tadjiyeva Sayyora Uralovna

Buxoro davlat universiteti, Servis sohasi iqtisodiyoti kafedrasi dotsenti, i.f.n.

Zamonaviy logistika bir nechta muhim elementlar va harakatlardan iborat bo'lib, ular doimiy ravishda ishlatilishi va optimal logistikaga erishish uchun mos ravishda birlashtirilishi kerak. Bu optimal narx, vaqt yoki energiyani tejashda ifodalanishi mumkin. Zamonaviy avtomashinalar, yuk tashish uskunalari, zamonaviy omborxonalar va “vaqt-vaqtiga” va “eshikma-eshik” tushunchalari zamonaviy logistikaning asosiy elementlari hisoblanadi. Barcha elementlarni birlashtirish - ishlab chiqarishda boshlanib, sotuvchining rafida tugaydigan ta'minot zanjirini boshqarish masalasi. Bu oldinga taqsimlashni tashkil etishga qaratilgan an'anaviy logistika kontseptsiyasi edi. Atrof-muhit nuqtai nazarining rivojlanishi va qayta ishlash jarayonlariga bo'lgan ehtiyoj bilan butunlay yangi logistika kichik sektori paydo bo'ldi: teskari logistika. Teskari logistika teskari taqsimotdan iborat bo'lib, ishlatilgan materiallarni tashish va chiqindilarni tashishni o'z ichiga oladi.

Rivojlangan mamlakatlarda logistika raqobatning eng muhim omillaridan biridir. Shunday qilib, zamonaviy logistika tobora ko'proq da'vogar iste'molchilarga va yakuniy

mahsulot iste'molchilariga qaratilgan. Shunday qilib, logistika mijozlar ehtiyojlarini optimallashtirish va qondirishning yangi usullarini topish uchun doimiy bosim ostida. Teskari logistika jamiyatning turli sohalarining talab va ehtiyojlari ortib borishi natijalaridan biridir. Atrof-muhitga bosim juda kuchli bo'lib, kislotali yomg'ir va global isish tufayli atrof-muhitning buzilishi aniq bo'ldi.

1990-yillarning boshida teskari logistika rivojlangan mamlakatlarda jamiyatning mas'uliyatiga aylandi. Ushbu yangi logistika bazasi logistika chiqindilarni yig'ish va qayta ishlash sohasiga kirganida yaratilgan. 90-yillarning oxiridagi asosiy harakatlar teskari logistikani barcha logistikaning teng elementiga aylantirdi. Bundan tashqari, bu teskari logistikadan ham kengroq tushuncha bo'lgan yashil logistikani rivojlantirish uchun boshlang'ich nuqta edi. Teskari logistika chiqindilarni foydalanuvchilardan qayta ishlash zavodlariga ko'chirish va tashish jarayonlarini o'z ichiga oladi. Umuman olganda, teskari logistika faoliyatini to'rtta asosiy guruhga bo'lish mumkin:

1. to'plash,
2. tekshirish, tanlash va saralash jarayonlari,
3. qayta ishlash va nihoyat
4. qayta taqsimlash.

Yashil logistika, shuningdek, noto'g'ri logistika jarayonlari va eski va atrof-muhit uchun zararli transport texnologiyalaridan foydalanish natijasida yuzaga kelgan ifloslanish va atrof-muhitning buzilishi kabi ekologik muammolar bilan shug'ullanadi. Chiziqli iqtisod alternativi bilan solishtirganda, ishlab chiqaruvchilar materiallarni qayta tiklash va qayta ishlash kabi qo'shimcha qiyinchiliklarga duch kelishadi. Shunday qilib, foydalanishdan keyingi bosqich uchun teskari ta'minot zanjirini qo'shimcha muvofiqlashtirish teskari ta'minot zanjirini boshqarishni talab qiladi. Bu ta'minot zanjiri boshqaruviga mutlaqo yangi yondashuv.

Oddiy qilib aytganda, yashil logistika operatsiyalarning barqarorligini oshirishga qaratilgan har qanday biznes amaliyotini o'z ichiga oladi. Ekologik logistika deb ham ataladi, u an'anaviy logistika asoslariga asoslanadi. An'anaviy logistika operatsiyalarga e'tibor beradi, lekin atrof-muhitga ahamiyat bermaydi. Yashil logistikaning maqsadi ham biznes operatsiyalarini, ham tashkilotning barqarorligini yaxshilashdir. Logistika logistika faoliyatining atrof-muhitga ta'sirini o'lchash va minimallashtirishga qaratilgan barcha urinishlarni tavsiflaydi. Bu kelib chiqish nuqtasi va iste'mol nuqtasi o'rtasidagi mahsulotlar, ma'lumotlar va xizmatlarning oldinga va orqaga oqimlari bilan bog'liq barcha faoliyatlarni o'z ichiga oladi. Maqsad - iqtisodiy va ekologik ko'rsatkichlarni muvozanatlash orqali barqaror kompaniya qiymatini yaratish. Yashil logistika 1980-yillarning o'rtalarida paydo bo'lgan va operatsiyalar davomida atrof-muhitga etkazilgan zararni minimallashtirish uchun ilg'or texnologiya va uskunalardan foydalanadigan logistika tizimlari va yondashuvlarini tavsiflovchi kontseptsiya edi.

Barqaror logistika kontseptsiyasi uchta asosiy yo'nalishni o'z ichiga oladi: jamiyat, iqtisodiyot va atrof-muhit, turli faoliyat turlari:

1. Jamiyat: xavfsizlik, sog'liq, kirish, adolat.
2. Iqtisodiyot: bandlik, raqobatbardoshlik, samaradorlik, o'sish, tanlash.
3. Atrof-muhit: havo sifati, shovqin, erdan foydalanish, biologik xilma-xillik, chiqindilar va iqlim o'zgarishi.

“Yashil” logistika sohasiga energiya tejevchi texnologiyalar va ekologik toza qurilish materiallaridan foydalangan holda omborlar qurish bo'yicha ekologik loyihalar kiradi; xavfsizlikni ta'minlash va tovarlarni yuklash va tushirishni ta'minlashda issiqlik energiyasiga sarflanadigan xarajatlarni minimallashtirish; qayta ishlatiladigan idishlar va qadoqlardan foydalanish; transport vositalarining yuk ko'tarish qobiliyatini oshirish; teskari ta'minot zanjirlari shaklida qayta ishlash jarayonlarini ta'minlash (chiqindilarni yig'ish va saralash, ularni tarqatish omborlariga etkazib berish, chiqindilardan olingan tayyor mahsulotlarni tarqatish tarmog'iga etkazib berish va boshqalar).

Logistika faoliyatidagi asosiy "yashil" texnologiyalarga quyidagilar kiradi:

- qayta tiklanmaydigan resurslarning eng past narxiga ega xom ashyo yetkazib beruvchilarni tanlash;
- saqlash joylariga bo'lgan ehtiyojni kamaytirish uchun zaxiralarni qisqartirish;
- zararli gazlar chiqindilarini kamaytirish maqsadida yuklarni tashish yo'nalishlarini optimallashtirish;
- ekologik toza transport turlariga (dengiz, suv, temir yo'l) o'tish va avtomobil transportini qisqartirish;
- oraliq saqlash va yuklash punktlarini logistika zanjiridan chiqarib tashlash;
- qog'oz bilan ishlash jarayonini qisqartirish.

Zamonaviy logistika va ta'minot zanjiri boshqaruvi logistika evolyutsiyasida yangi davrga kirdi. Barqaror rivojlanish tamoyillariga rioya qilish zamonaviy biznes muvaffaqiyatining asosidir. Ishlab chiqarish va logistika faoliyatiga yashil texnologiyalarni joriy etish bo'yicha xalqaro va milliy institutsional muhit shakllantirilmoqda, tabiiy sohalarga zararli ta'sirlarni hisobga olish va korxonalarining atrof-muhitni ifloslanishdan muhofaza qilish borasidagi sa'y-harakatlari samaradorligini baholash tizimi takomillashtirilmoqda. Dunyo bo'ylab tobora ko'proq kompaniyalar qayta tiklanmaydigan resurslarning o'ziga xos qiymatini tushunib, tashkilot, jamiyat va tabiat ehtiyojlari o'rtasidagi maqbul muvozanatni qidirmoqdalar. Mahsulotning hayot aylanishi bosqichlari va atrof-muhitga zararli ta'sirni kamaytirish yo'nalishlari bo'yicha "yashil" texnologiyalarni tasniflashga matritsali yondashuv ularning biznesini barqaror rivojlantirish siyosatini eng samarali tarzda qurishga yordam beradi.

Adabiyotlar

1. Виеру А. И. Зеленая логистика //Электронный периодический рецензируемый научный журнал «SCI-ARTICLE. RU». – 2019. – С. 97.
2. Rodrigue J. P., Slack B., Comtois C. Green logistics //Handbook of logistics and supply-chain management. – Emerald Group Publishing Limited, 2017.

CHARACTERISTICS OF INCREASING THE EFFICIENCY OF LIGHT INDUSTRIAL ENTERPRISES IN THE CONDITIONS OF INNOVATIVE DEVELOPMENT

Khodzhaeva Dilbar Khurshidovna
*senior lecturer of the Department of
Economics of the Service Industry, BSU*

This industry works to provide the required level of supply of foods that are widely consumed by people. The number of finished products must fully satisfy the need for it of the population. All industries that make up the light industry can be conditionally divided into 3 groups. The first of them includes enterprises for the production of raw materials. The second group includes industries producing semi-finished products and semi-finished products. They work to supply light and other industries with their products. The third group includes the production of finished products. The finished goods industry specializes in the production of shoes, clothing, carpets and other products.

Much attention is paid to completion processes. The appearance of the product plays an important role. Therefore, appropriate requirements are imposed on the selection of personnel (for example, the presence of taste). Enterprises in this area of activity are usually small in size. They work dynamically, constantly changing the assortment. This constant change in fashion depends on the wishes of the consumers. Mostly women are employed in these areas. The final consumer is mostly natural persons. These features are taken into account in the process of organizing production cycles.

Quliyev N.X. DAVLAT INVESTITSIYA SIYOSATINING MAQSADI, MONIYATI VA USTIVOR YO'NALISHLARI	186
М.Х. Уракова. ОСОБЕННОСТИ ВЕДЕНИЯ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА НА СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЯ.....	188
М.Ж. Бауетдинов. АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ПРАКТИКИ ФИНАНСИРОВАНИЯ ОБОРОТНЫХ СРЕДСТВ ПРЕДПРИЯТИЙ ХОЗЯЙСТВУЮЩИХ СУБЪЕКТОВ	190
Игамова Шахиния Зикриллоевна, Жамилова Эзола Вахобжоновна. АНАЛИЗ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ СТРОИТЕЛЬНЫХ МАТЕРИАЛОВ В УСЛОВИЯХ МОДЕРНИЗАЦИИ.....	194
Агзамов А.Т., Исмоилов Муслимжон Қамбарали ўғли. Янги Ўзбекистонда солиққа тортиш тизимида тадбиркорларга берилаётган имтиёзлар	197
Юлдошева Шаҳрибону Анвар қизи, Турсунова Фаёза Зариповна, Инатова Гули Отабек қизи. УЙ-ЖОЙ КОММУНАЛ ТИЗИМИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ.....	201

4-SHO'BA. AGROKOOPERATSIYA VA INTEGRATSIYA MUNOSABATLARINI BARQAROR RIVOJLANTIRISH BO'YICHA XORIJIY MAMLAKATLAR TAJRIBALARI VA ULARNI O'ZBEKISTON SHAROITIDA AMALIYOTGA JORIY QILISH YO'NALISHLARI..... 205

Ф.Х. Назарова, Н.И.Саидахмедова. ОЗИҚ-ОВҚАТ ХАВФСИЗЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШДА АҚШ ДУНЁДАГИ ЕТАКЧИ МАМЛАКАТ СИФАТИДАГИ ТАЖРИБАЛАРИ.....	205
Гиязова Нозима Баязовна, Толибова Азиза Тўлқин қизи. КЛАСТЕРЛАРНИНГ ШАКЛЛАНИШДА ХОРИЖИЙ ДАВЛАТЛАР ТАЖРИБАСИ.....	208
Tadjiyeva Sayyora Uralovna. YASHIL LOGISTIKA.....	210
Khodzhaeva Dilbar Khurshidovna. CHARACTERISTICS OF INCREASING THE EFFICIENCY OF LIGHT INDUSTRIAL ENTERPRISES IN THE CONDITIONS OF INNOVATIVE DEVELOPMENT	212
A.I.To'raho'jayeva. INVESTITION-INNOVATION RIVOJLANTIRISH – DAVR TALABI, ROSSIYA FEDERATSIYASI MISOLIDA	215
Ashurova Muborak Xayrulloevna. O'ZBEKISTONDA TUG'ILADIGAN TAQCHILLIKNI BARTARAF ETISH YO'LLARI	217
Boltaeva Mohichehra Sharipovna. Budget taqchiligini bartaraf etish yo'llari	219
М.Х. Уракова. ОСОБЕННОСТИ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА ПРОЦЕССОВ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ И РЕКОМЕНДАЦИИ ПО ЕГО СОВЕРШЕНСТВОВАНИЮ	222
Зайнутдинов Исмоил Самариддин ўғли. МОЛИЯВИЙ АКТИВЛАРНИ БОШҚАРИШ ТАҲЛИЛИ.	224
Зайнутдинов Исмоил Самариддин ўғли. Пул маблағларини бошқариш тизими	226
Кайимова З.А., Амонов С. Б. РАЗВИТИЕ МАЛОГО БИЗНЕСА С ИННОВАЦИОННОМ РОСТОМ В РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАНЕ	228
Qayimova Z.A. Xamroeva F.Q. TURIZMDA RAQAMLI IQTISODIYOTNING MONIYATI VA ANAMIYATI.....	230
Кайимова З.А., Шаропов Фарход. ИННОВАЦИОННЫЙ И ИНВЕСТИЦИОННЫЙ ПУТЬ РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИКИ УЗБЕКИСТАНА	233
Турдиева Муқаддас Умаровна, Назарова Фотима Ҳакимовна. КОРХОНА ХОДИМЛАРИНИНГ ИННОВАЦИОН ФАОЛИЯТИНИ РАҒБАТЛАНТИРИШ ОРҚАЛИ РАҚОБАТБАРДОШЛИКНИ ТАЪМИНЛАШ ОМИЛЛАРИ.	238
Пулатова Д. ОСОБЕННОСТИ ФИНАНСИРОВАНИЯ ПРОЕКТОВ ГОСУДАРСТВЕННО-ЧАСТНОГО ПАРТНЕРСТВА	242